

**Valda delar ur: Intervju med Agaton Lundin, 91 år, servicehuset Kramfors 5/3 1979.
Inspelad av Sten Eriksson, projektledare för "Hungermarschen 1917".**

Hör Du, var det nån organiserad marsch de här genom fackförening eller sånt?

Nä de va're nog inte, för att den där hungermarschen den var helt enkelt spontan. Var de börja, de vet jag inte, men i Väja hade vi inte resonerat om nån hungermarsch, utan de blev bara de att man och man emellan, de bröt ut bara på en gång, för tålmodet börja på ta slut. De va faktiskt ingenting enligt mitt sätt å veta, som var framorganiserat.

Men det fanns ändå några fanor med och såna där standar.

Ja, dom tog med sig nerifrån, från Frånö. Jag kan inte svara på, om dom hade haft något sammanträde eller besluta, men oppe i Väja hade då inte vi besluta på nå möte inte.

Hade ni nån musikkår före?

Nä inte under hungermarschen, de kan jag inte erinra mig.

De finns en del musiker bortifrån Bollsta, som påstår att de gick före och spela.

Ja, dom slöt sig till tåget från Väja så dom gick i täten dom. Sedan var det ju så många i täten, så sedan när vi kom opp till den där som hade ordna me ett bord, den där Svensson i Nordanåker, den där bonden, de hörde att de va, men jag fick aldrig se någe av de. Dom åt utav de där borde och sen fortsatte man. Jag bara hörde att de va så.

De va bara första gruppen, som fick utav de?

Ja, Svensson i Nordanåker hade väl ont samvete, tänker jag. De va han, som på ett möte i Sollefteå, ett lantbruksmöte eller va dom hade, sa att hellre än att han sålde mjölk åt arbetarna, så skulle han hälle tillbaks de åt korna i lagårn. De va väl de, som egentligen reta en massa människor.

.....

När ni då marscherade oppöver, så passerade ni en hel del bönder och en del livsmedelsaffärer.

Jo de är klart, när de gällde bönderna, så va vi opp till en bonde, som bodde i Lästa, jag kommer inte ihåg vad de hette, det är ett ställe, som en svensk-amerikanare sedan köpte. De va en bonde, som hade de, men där fanns de ju inge potatis eller nånting, å så var de ju hos allihop. Dom visste väl om de här, så dom ordna om, så de fanns ingenting. I alla fall dit vi var, fanns de ju inge mer, än de dom skulle ha till sättpotatis. Vi va till kyrkoherden också Blixt eller va han hette den där. Han va så dörädd, så han skaka som ett löv när vi kom dit, men jag va ju ordförande i föreningen å så va jag ju ordningsman för den gruppen så jag sa åt frun, hon grinde, å han... jag sa: "Vi är inga rövare utan vi är ordentliga arbetare, vi arbetar i Väja och andra arbetare är från Kramfors å Ådalen och vi tänker inte ta livet av nån människa, men det förstår ni väl själv, att när vi inte har nånting att äta, och vi har hört på ryktets väg, att

det finns mat, att ni har lagrat, då faller det sig själv att vi anse att vi ska se efter, huruvida det är så. Om ni öppnar källarna och visar oss, så garanterar vi att inte ett hår på mannen, de va hon, som va mest rädd, röras på huve.” ”Ja om jag garanterar de.” ”Jaa, de e hundraprocentit, sa ja, och ingen av de här kamraterna är några banditer, utan vi är ordentliga arbetare, vi är inga tattare”, sa jag. Ja de tyckte hon va bra.

Så ni besökte inte så mycke affärer på vägen upp mot Nyland?

Vi va inte i några affärer förrn oppe i Nyland. De va en affär där som vi va in i å då sa jag: ”De är ju ransonering på de här och om vi tar de, blir dom ju utan, dom som bor här, och vi är ju inte ute för att ta mat eller köpa de vi inte har rätt till, därför att det är ransonerat, för resultatet blir ju att dom blir utan. Vi är ute för att demonstrera och det är mest för regeringen, för att påvisa för regeringen att dom har misskött hushållningen”, sa jag. De gjorde ju att...vi köpte ju en del å en del köpte ju inte, men många köpte ju mera än dom skulle ha, det va ju omöjligt å kontrollera. Men då dom börja å gå till hyllerna å ta hårvatten, då blev jag förargad så jag grep in.

Var det G. A. Svenssons affär de?

Jag vet inte, vikken affär de var.

Det fanns en Vestins affär längre ner på samhälle i Nyland också.

Den grupp, som jag följde med i, där kontrollerades att de inte gjordes nåra bravader. Det var ett par affärer där. Så va vi ju i andra affärer också.

.....

Fritz Ståhl ville ju ha ut Anton Nilsson han ifrån Härnösand.

Ja, just de. Han framställde de och sen blev de ju också så att dom for till Härnösand, men jag for inte till Härnösand, för jag var bestämd motståndare till de där. Jag ville, Fritz å jag uppväxtkamrater, han va ju bara 3 år äldre än mej, vi hade gått i slöjdskola tillsammans. Vi hade varit på Folkets Hus tillsammans och vi hade, de va ju en ungdomsklubb i Frånö, de va 1905 då va jag bara 18 år, så jag kände honom väl. De va en renhårig kamrat. Fin på alla sätt. Det är klart att han hade ett väldigt känsligt sinne, hade sett fattigdomen, som den va då på den tiden. Under hela sitt uppväxtliv, menar jag. De va ju inge mindre 1917 än vad de va förut, men han hade också ett hem, där han hade, en bror, äldste brodern drunkna i Gumåsviken här borta. Då bodde dom...Fadern kom från Stockholm, flytta dom till Gumås här, å han bodde där då å han va ute äldsta sonen å åkte skridskor på Gumåsviken å då drunkna han. Sedan bodde dom i Frånö å då va de ju Fritz, som va näst äldst å så va det Arild å så va de David å, ja Henning å så va dom ett par flickor. Med den inkomst, som va då, ett rum, de va ju vanlit då, de fanns familjer i Frånö och i Björknäs också, dit jag senare kom, föräldrarna bodde i Frånö, men senare bodde jag i Björknäs, var det ju likadant. Ett rum va man kalla för kök, i vissa fall kunde de vara stort och rymligt, i vissa fall va de mindre, de va ju slumpartat de där. Ja, de va ju både kök och sjukrum och där skulle dom föda barn, tala om u-land, men de va de faktiskt. Alltihop de där såg Fritz, å så blev de där 1905, de va väl den första ovänskapen här i Ådalen. Den va ju socialistisk. Det är klart att revoltstämningen hos känsliga individer gjorde att han blev hatisk, bitter och förargad på hela systemet. Så kom han då att läsa Brandt och ”Nya folkviljan” där Hinke Berggren och Kata Dahlström å de är klart

att han ville nånting. Arbetarna i övrigt, dom ville ju ingenting. Jag måste säga rakt ut, att de var slavblod, som flöt så tjock i ådrorna att man kunde skära med täljknivar.

.....

Ja det är intressant att få prata om de här tiderna och vi tycker att det är viktigt att få de här ögonvittnesskildringarna dokumenterade. Jag har intervjuat flera stycken och jag tycker att det är så märkligt, att hittills har berättelserna stämt så bra överens. Det är ju också ett bevis på, att enigheten var stor.

Ja, se de var den. Det torde väl vara en av de få gånger, då arbetarklassen har varit så enig nån gång och det är klart att under de förhållanden, som vi levde då. Man var ju så hungrig, jag anförde de i den här boken, dom tog med de jag sa i radion. Jag var så hungrig, så jag hade lust att bita i de, som inte var mat. De va väl så. Det vet man väl, det har väl alla människor varit hungrig och vet, hur det känns, å då inte ha något att bita i.

Men att vara så hungrig och lida av bristsjukdomar, det är ju något, som ingen behöver uppleva idag, annars var det ju vanligt då.

Ja, jag kan berätta en händelse. Det var, jag nämnde nyss att min hustru var gravid då, när hon födde, det var en pojke, dagen före midsommarafton, då var han så undernär, så vi besökte doktor Nordgren i Nyland och han sa att pojken var så undernär, så att han kunde inte leva. Han var välskapad, men så undernär och hon hade inget di och ingen mjölk fick vi på bolaget, det var den enda möjlighet vi hade att få mjölk från bolaget. Så tog dom mjölk från...han hade en bror konsul Ekman i Väja, en bror, som hade nåt gods oppe där, i Multrä. Vi fick mjölk därifrån. Men disponenten, han fick 10 liter mjölk varje dag. Dom, som var bara två, han och hon. Vi fick ingenting, ja dom fick ju, jag var ju särskilt hatad, så jag fick ju ingenting. Bara nån gång fick jag, men det var ju så att den mjölken var inte riktigt, som den skulle vara åt ett dibarn. Så att han svalt ihjäl. Det sa jag på livsmedelsmötet i Härnösand då 1917, då vi hade både landshövdingen och kronofogden där. Det var Erik Forsberg, som var ordförande i Härnösands Arbetarekommun, han var ju agitator och talför, så han påpekade de där, att det gick för långt, när arbetarbarn svalt ihjäl. Då tyckte den här, om de nu var kronofogden eller landshövdingen det minns jag inte, men en utav dom var det sa, att en ansvarig människa inte skulle dra bränsle till det bål, som var så brännbart förut. Han menade att det var överdrift. Då begärde jag ordet. Då berättade jag, som det var och frågade: "Betvivlar kronofogden" eller om det var landshövdingen, "vad jag säger, så finns det ju telefon här i arbetarföreningen, det är bara att ringa till Nyland", sa jag. "Jag förmodar att han journalfört" sa jag. Han dog ju pojken. Då tyckte han: "Har det verkligen gått så långt?" Då var det en, som hette Sundin ifrån Väja, en gammal man, han var ju 60 år då, å han sa ju de, att han hade ju förut sympatiserat med bönderna, men nu sa'n så måste jag säga, att jag inte kan sympatisera med dem, då dom kan handla på det här viset, för det har funnits möjligheter att få fram mjölk, så att inte folk ska behöva bli undernärda.

Källa: FV, Å 529, Föreningen "Hungermarschen 1917", vol 5, Intervjuer med "folk som var med"